

УДК 336.02

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТРУКТУРНИХ СКЛАДОВИХ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

З. Варналій¹, С. Онищенко²

1 – Київський національний університет імені Тараса Шевченка

2 – Полтавський національний технічний університет ім. Ю. Кондратюка

Доведено вплив глобальних перетворень на рівень фінансової безпеки держави. Наведено детальний аналіз динаміки всіх складових фінансової безпеки. Розглянуто головні проблемні аспекти у сфері державних фінансів. Обґрунтовано необхідність удосконалення методичного підходу до визначення рівня безпеки з урахуванням системних загроз та процесів глобалізації.

Ключові слова: фінансова безпека, загрози фінансовій безпеці, глобалізація.

Процес глобалізації відіграє особливу роль у забезпеченні фінансової безпеки за умов зниження рівня державного регулювання і з врахуванням обмежень, що зумовлені інтересами окремих національних держав. Враховуючи, що процес глобалізації спричиняє подвійний вплив на розвиток світової фінансової системи, більшість країн не сприйняли до уваги потенційні загрози фінансовій безпеці, які стрімко переросли в реальні. Все більше усвідомлення гостроти і реальної загрози цих проблем дали поштовх детального вивчення проблеми забезпечення фінансової безпеки на сучасному етапі світової глобалізації.

Практичне значення проведення комплексного аналізу рівня фінансової безпеки та детального оцінювання структурних складових й виокремлення проблем забезпечення фінансової безпеки держави вказують на актуальність такого дослідження. Використання комплексного концептуального підходу до вивчення проблеми фінансової безпеки є підґрунтям для прийняття виважених стратегічних державних рішень і має стати основою для розробки національної концепції фінансової безпеки.

Особлива увага до проблеми забезпечення фінансової безпеки в сучасних умовах підтверджується низкою фундаментальних праць у галузі фінансової безпеки зарубіжних учених, серед яких: Дж. Лучіані [10], В. Кейбл, С. Роніс, Д. Лосмен [11]. Концептуальні підходи до визначення фінансової безпеки досліджено такими вітчизняними фахівцями, як: О. Барановський [1], Г. Дарнопих, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, С. Кульпінський, В. Мунтіян, Г. Пастернак-Таранушенко, С. Пирожков, А. Сухоруков та інші. Однак, зважаючи на ґрунтовні напрацювання та достатньо високий інтерес у сфері фінансової безпеки, поза увагою вчених залишається своєчасний моніторинг фінансової безпеки та зменшення негативного впливу глобальних викликів та загроз.

Мета статті полягає у висвітленні сучасного рівня фінансової безпеки України та врахування глобальних викликів і загроз.

У сучасних умовах вплив світових фінансових систем на окремо взятую державу переходить на якісно новий рівень. Фінансова безпека є не лише національною проблемою, а й визначальною детермінантою сучасної глобальної економіки, що формується шляхом поглиблення і взаємодії транснаціоналізації й міжнародної регіональної економічної інтеграції. Враховуючи багатоаспектність поняття фінансової безпеки, складність взаємозв'язків і взаємозалежності різних її елементів, а також необхідність консолідації економічних та фінансових інтересів громадян, підприємств, регіонів і держави у напрямі забезпечення стійкого економічного розвитку. Фактично, фінансова безпека держави має як внутрішній, так і зовнішній аспекти. Щодо

зовнішнього, то це, перш за все, фінансовий суверенітет країни, незалежність національної фінансової системи від впливу міжнародних фінансово-кредитних організацій і транснаціонального капіталу. Безпека внутрішньої фінансової сфери України визначається досконалістю правової, організаційної та інституціональної бази, а також політичною стабільністю, рівнем ризиків ринкової кон'юнктури, масштабами тіньової економіки та рівнем корупції в державі.

На жаль, інституційні реформи здійснені в рамках трансформаційного періоду, характеризуються непослідовністю та фрагментарністю проведення, наслідком чого є відсутність стратегічного підходу розвитку національної економіки. Така ситуація, особливо в умовах політичної та економічної нестабільності є недопустимою, а реалізація державної політики є слабкою перед внутрішніми та зовнішніми викликами і загрозами економічній безпеці України [4].

Фінансова безпека держави характеризується, великою кількістю показників, які з математичної точки зору утворюють множину ознак. У процесі діагностики економічної безпеки держави як складного соціально-економічного явища виникає необхідність агрегування всіх ознак множини (показників-індикаторів) в одну інтегральну оцінку.

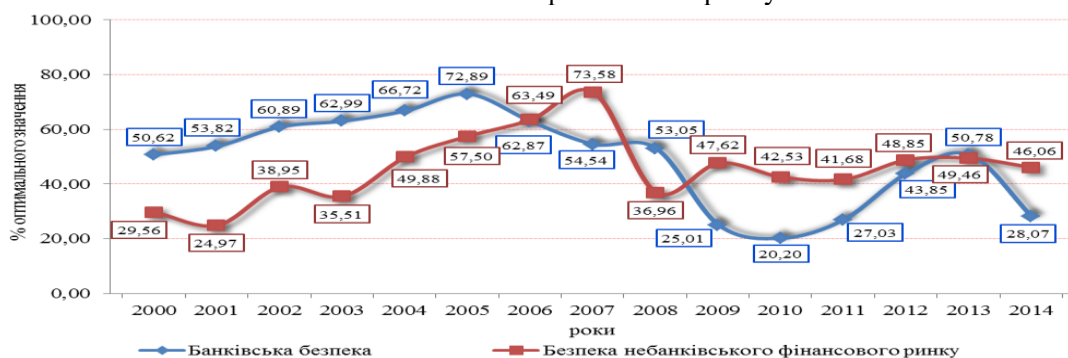
Діагностика та моніторинг рівня фінансової безпеки України здійснюється за Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України № 1277 від 29.10.2013 [6]. Методика ґрунтується на комплексному аналізі індикаторів економічної безпеки держави. Як зазначалося вище, нею визначено перелік основних індикаторів стану економічної безпеки України, їхні оптимальні, порогові та граничні значення, а також порядок розрахунку інтегрального індексу економічної безпеки, що дає можливість оцінити рівень економічної безпеки України як головної складової національної безпеки держави.

Дана методика офіційно використовується Міністерством економічного розвитку і торгівлі України для інтегральної оцінки рівня економічної безпеки України в цілому по економіці та за окремими сферами діяльності з метою виявлення потенційно можливих загроз економічній безпеці України. Розрахунки здійснюються щоквартально на підставі офіційних даних статистичного обліку Державної служби статистики України, Державної фіскальної служби України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Міністерства фінансів України та Національного банку України.

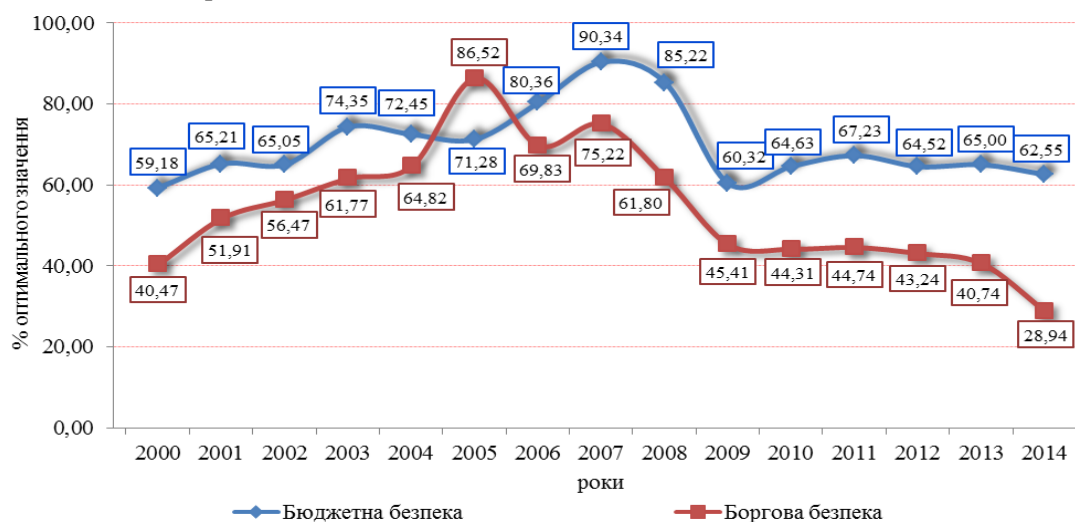
Найвищий темп падіння серед усіх складових економічної безпеки зафіксовано за фінансовою безпекою, рівень якої у 2014 році знизився на 9,1 в.п. до 40,7 %, що свідчить про критичний стан у цій сфері. Така ситуація викликана зниженням надходжень від основних бюджетотворюючих податків при посиленні фіскального тиску на економіку, різкою девальвацією національної валюти, значним зростанням державного та гарантованого державою боргу, що посилює ризики виникнення дефолту, звуженням ресурсної бази банків, посиленням ризиків ліквідності й неплатоспроможності фінансових установ, проблемами з їхньою капіталізацією, що в цілому визначило критичний і близький до критичного стан майже усіх складових фінансової безпеки (рис. 1).

Унаслідок системної кризи й нарощення соціальної напруги в суспільстві спостерігається негативна тенденція до зниження середньозважених субіндексів виробничої та соціальної безпеки до 51,5 та 59,8 % оптимального значення у 2014 році відповідно:

а) банківська безпека та безпека небанківського фінансового ринку

б) бюджетна та боргова безпека

в) грошово-кредитна та валютна безпека

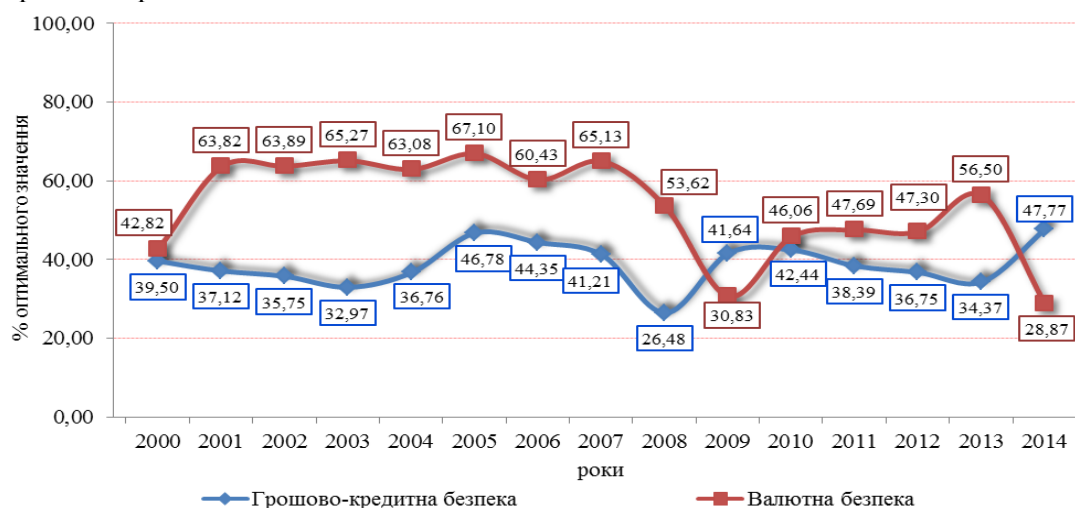

Рис. 1. Динаміка субіндексів складових фінансової безпеки України протягом 2000-2014 рр.

Джерело: авторські розрахунки.

Низхідний тренд інтегрального індексу фінансової безпеки України, зокрема зменшення її рівня у 2014 році на 1,7 в.п., зумовлений негативним впливом таких складових безпеки: банківської, боргової, валютної. Як видно з рис. 1, найбільший внесок до падіння інтегрального індексу фінансової безпеки України справила фінансова складова, рівень якої протягом 2014 року зменшився на 9,1 в.п. проти 2013 року, що становить 42 % сукупного впливу всіх складових.

Аналізуючи наведену на рис. 1 структуру внесків окремих складових фінансової безпеки України до зміни її інтегрального індексу у 2014 році, можна дійти висновку про суттєве перевищення сукупного негативного впливу динаміки субіндексів складових фінансової безпеки над їхнім позитивним впливом, що зумовило зменшення інтегрального показника фінансової безпеки на 9,1 в.п., порівняно з його значенням у 2013 році.

На формування низького значення інтегрального показника фінансової безпеки України у 2014 році (40,7 % оптимального значення) вплинули занадто низькі значення банківської безпеки – 28,7 %, боргової – 28,94 % та різкого падіння групи індикаторів валютної безпеки 28,87 % відповідно.

Іншим негативним чинником, що суттєво знижує рівень фінансової безпеки у грошово-кредитній сфері та свідчить про зростання тіньової економіки, є переважання обсягів купівлі

населенням у банках іноземної валюти, яка може виступати джерелом купівлі товарів та оплати послуг у нелегальному секторі, над обсягами її продажу банкам [4].

Виходячи із теорії конкурентоспроможності М. Портера науково обґрунтовано, що дві третини загроз фінансовій безпеці безпосередньо пов'язані з проблемою конкурентоспроможності національної економіки і одна третина – з нераціональною економічною політикою.

Наявність та вплив загроз фінансовій безпеці України проявляється у зниженні конкурентоспроможності її національної економіки, про що свідчать результати досліджень міжнародних рейтингових агенцій. Зокрема, за індексом глобальної конкурентоспроможності Світового банку Україна у 2015 році посіла 79 місце серед 148 країн світу (табл. 1), за індексом легкості ведення бізнесу – 96 місце серед 189 країн світу, за рівнем свободи економіки – 162 місце.

Таблиця 1

Зміна рейтингу України та його складових у ГІК в 2015 році

Складові ГІК України	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	Зміна позиції України в порівнянні з 2013 р.	Зміна позиції України в порівнянні з 2014 р.
Погіршення позиції порівняно з 2014 р., проте результати 2015 р. вищі порівняно з 2013 р.					
ГІК	84	76	79	5	-3
Охорона здоров'я й початкова освіта	62	43	45	17	-2
Технологічна готовність	94	85	86	8	-1
Покращення позиції порівняно як з 2014 р., так і з 2013 р.					
Інновації	93	81	54	39	27
Ефективність ринку праці	84	80	56	28	24
Удосконалення бізнесу	97	99	91	6	8
Вища освіта й навчання	43	40	34	9	6
Ефективність товарного ринку	124	112	106	18	6
Позиція без змін порівняно з 2014 р., проте результати 2015 р. вищі значень 2013 р.					
Державні та суспільні установи	137	130	130	7	0
Погіршення позиції порівняно як з 2014 р., так і з 2013 р.					
Макроекономічна стабільність	107	105	134	-27	-29
Рівень розвитку фінансового ринку	117	107	121	-4	-14
Розмір ринку	38	38	45	-7	-7
Інфраструктура	68	68	69	-1	-1

Джерело: складено авторами за рейтингом Global Competitiveness Index (The World Economic Forum) [15].

Негативним залишається той факт, що за даними МВФ серед європейських країн Україна посідає перше місце за обсягом готівки в обігу по відношенню до ВВП, що підтверджує високий рівень тінізації національної економіки [2].

Таким чином, глобалізація відкриває нові можливості для розвитку та сприятливі умови для більш розвинених країн і водночас посилюється відставання слаборозвинених. А в країнах з високим рівнем тінізації, поширенням корупції та значним відтоком капіталу за межі країни загрожує втратою національного контролю над основними економічними і соціальними цінностями. Під дією низки проаналізованих вище монетарних чинників, які негативно впливають на розвиток економічних відносин є рівень тінізації у сфері фінансових потоків, що є значною загрозою, зокрема фінансовій безпеці та національній економіці України в цілому. Гарантом забезпечення фінансової безпеки в умовах глобалізації на всіх рівнях виступає держава, а узгодженість і системність державної економічної політики є основою подальшої деталізації інструментів та методів організаційно-економічного механізму протидії проявам відтоку фінансових та інших ресурсів і нелегальним міграційним потокам.

Отже, в результаті проведеного аналізу виявлено, що системна криза в Україні та накопичені диспропорції макроекономічного розвитку справляють негативний вплив на більшість системоутворюючих складових фінансової безпеки держави, що підтверджує негативна динаміка й перебування значень субіндексів більшості складових фінансової безпеки та її інтегрального показника в зоні критичного стану безпеки (нижче або близько 40 % оптимального значення).

Критичний стан фінансової безпеки України за підсумками 2014 року (40,7 % оптимального значення) вказує на наявність системних загроз реалізації національних економічних інтересів, які є каталізаторами додатково набутих загроз.

Аналіз ситуації у фінансовій сфері України свідчить про наявність диспропорцій її розвитку. У стратегічному плані фінансову безпеку гарантує лише конкурентоспроможна економіка. Здатність держави самостійно здійснювати фінансово-економічну політику відповідно до власних національних інтересів лежить в основі фінансової безпеки держави. Зрозуміло, що стійкість фінансової системи визначається рівнем дефіциту бюджету, платіжного балансу, зовнішнього та внутрішнього боргу, стабільністю цін, стійкістю банківської системи й національної валюти, рівнем розвитку ринку цінних паперів, масштабами інвестиційної діяльності тощо. Але однією з найсуттєвіших загроз фінансовій безпеці є істотна виснаженість ключових джерел фінансових ресурсів – прибутку суб'єктів господарювання, доходів населення, доходів бюджетів усіх рівнів, амортизаційних відрахувань, ресурсів цільових фондів та ін. Для цього потрібно продовжувати процеси з удосконалення фіскальної системи, зменшивши податковий тягар для товаровиробників, що провокує несплату податків до бюджету та збільшує тіньовий сектор економіки, внаслідок чого недоотримується значна частина коштів до бюджету й збільшує його дефіцит і негативно відображається на розвитку економіки держави та рівні життя населення.

Список використаної літератури

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (Методологія оцінки та механізм забезпечення) : автореф. дис. док. екон. наук : 08.04.01 / О. І. Барановський ; Інститут економічного прогнозування НАН України. – К., 2000. – 36 с.
2. Варналій З. С. Механізм попередження загроз економічній безпеці України / З. С. Варналій, С. В. Онищенко, О. А. Маслій // Економічний часопис – XXI. – 2016. – № 159 (5-6). – С. 20-24.
3. Економічна ситуація та прогнози : Офіційна інтернет-сторінка Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/>
4. Загрози економічній безпеці України: сутність, оцінювання та механізм упередження : [монографія] / С. В. Онищенко, О. А. Пугач. – Полтава: ПолтНТУ, 2015. – 337 с.
5. Концепція економічної безпеки України / [В. М. Геєць, Б. Є. Кваснюк та ін.] ; кер. проекту В. М. Геєць. – К. : Логос, 1999. – 56 с.
6. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі № 1277 від 29.10.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://me.kmu.gov.ua/>
7. Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки : аналітична доповідь до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України / Національний інститут стратегічних досліджень. – К. : НІСД, 2015. – 148 с. – С. 15-22.
8. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 р. № 569-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80>.
9. Офіційна інтернет-сторінка Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
10. Luciani J. The Economic Content of Security [Electronic recourse] / J. Luciani // Journal of Public Policy. – Apr. - Jun., 1988. – Vol. 8. – Working Paper No 2. – P. 151–173. – Accessed mode : <http://jpublicpolicy.com/>
11. Losman D. Economic Security. A National Security Folly? [Electronic recourse] / D. Losman // Policy Analysis. – 2001. – Working Paper No 409. – P. 1 – 12. – Accessed mode : <http://www.cato.org/pubs/pas/pa-409es.html>
12. Varnaliy Z. Preventing threats as a precondition to increase the level of Economic Security of the State / Z. Varnaliy, S. Onishchenko, A. Masliy / Scientific Journal “ScienceRise”. – 2016. № 7/1(24). – С. 41-46. DOI: 10.15587/2313-8416.2016.74409.

13. Statistics [Electronic recourse] / Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). – Accessed mode : <http://www.oecd.org/statistics/>
14. Europe 2020 : European Union's ten-year growth strategy [Electronic recourse] / European Commission. – Accessed mode : http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm
15. Indicators [Electronic recourse] / The World Bank. – Accessed mode : <http://www.worldbank.org/>

Стаття надійшла до редколегії 01.04.2016

Прийнята до друку 05.05.2016

CURRENT TRENDS STRUCTURAL COMPONENTS FINANCIAL SECURITY UKRAINE UNDER GLOBAL CHANGES

Z. Varnaliy¹, S. Onishchenko²

1 – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

2 – Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University, Ukraine

The article proves the impact of global changes on the level of financial security. An detailed analysis of the dynamics of all components of financial security. The main problem issues in public finance. The necessity of improving the methodological approach to determine the level of security in view of system threats and globalization processes.

The analysis found that the systemic crisis in Ukraine and accumulated imbalances macroeconomic development have a negative impact on most systemically important components of financial security, confirming the negative trend and stay values subindexes most components of financial security and its integral figure in the area of critical state security (below or about 40 % of optimal value).

The critical state of the financial security of Ukraine in 2014 (40,7 % of optimal value) indicates the presence of systemic threats to the implementation of national economic interests, which are catalysts acquired additional threats.

One of the most significant threats to financial security is an essential key exhaustion of financial resources - profit entities, income, and revenue at all levels of depreciation, resources, trust funds and others. You need to continue the process of improvement of the fiscal system, reducing the tax burden for producers, provoking non-payment of taxes and increases the shadow economy, resulting not received Much of the budget and increase its deficit and negative impact on the state economy development and living standards people.

Key words: financial security, financial security threats, globalization.